

บทที่ 1

ความเป็นมาของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

โครงร่างเนื้อหา

- 1.1 ความหมายและคุณลักษณะของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม
- 1.2 ความเป็นมาของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม
- 1.3 การศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม
 - 1.3.1 การประเมินความเหมาะสมของการวิจัยทางสิ่งแวดล้อม
 - ความตรงภายใน
 - ความตรงตามโครงสร้าง
 - ความตรงภายนอก
 - ความเป็นจริงตามประสบการณ์
 - 1.3.2 แบบแผนการวิจัย
 - การวิจัยเชิงทดลอง
 - การศึกษาความสัมพันธ์
 - การวิจัยเชิงบรรยาย
 - 1.3.3 เทคนิคการวัด

สาระสำคัญ

1. จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของกันและกัน ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากจิตวิทยาสาขาอื่นหลายประการ ทั้งสิ่งที่ศึกษาและวิธีในการหาความรู้

2. จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีรากฐานมาแต่ในอดีต แต่เริ่มเป็นที่น่าสนใจมากขึ้นและแยกตัวออกเป็นอีกสาขาหนึ่งในปี 1970

3. การศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้นจะให้ความสำคัญกับการศึกษาจากสภาพความเป็นจริง จึงใช้วิธีการและเทคนิคในการวัดหลากหลายรวมทั้งคำนึงถึงความตรงในการวิจัยด้วย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

เมื่ออ่านบทนี้จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. ระบุความหมายของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้
2. อธิบายความเป็นมาของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้
3. สามารถเปรียบเทียบความตรงประเภทต่าง ๆ ได้
4. อธิบายแบบแผนการวิจัยแต่ละประเภทได้

ปัจจุบันเรื่องของสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นที่สนใจของบุคลากรหลาย ๆ ฝ่ายเพราะสิ่งแวดล้อมเริ่มมีอิทธิพลต่อบุคคลมากขึ้น ทางด้านจิตวิทยาเอง ซึ่งสนใจเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ก็ให้ความสนใจต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน นักจิตวิทยาเชื่อว่าสามารถนำความรู้ด้านจิตวิทยา มาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรม รวมทั้งนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ จึงได้กำเนิดสาขาใหม่ขึ้นมา คือสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม ในบทนี้จะได้กล่าวถึงความหมายและคุณลักษณะของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม ความเป็นมารวมทั้งวิธีการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

1.1 ความหมายของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

เป็นเรื่องยากที่จะให้ความหมายที่แน่นอนสำหรับจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม นักจิตวิทยาบางคนให้ความหมายว่า หมายถึง “ ผลของสิ่งแวดล้อมต่อพฤติกรรม (the effects of the environment on behavior) ” แต่ความหมายนี้ไม่เหมาะสมด้วยเหตุผลอย่างน้อยสองประการ

(1) คนทั่วไปอาจเข้าใจว่า สิ่งแวดล้อมในความหมายนี้หมายถึงการเรียนรู้ การสัมผัส การรับรู้ การอบรมเลี้ยงดู และอื่น ๆ ซึ่งแท้จริงแล้ว สิ่งเหล่านี้อยู่นอกสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

(2) ความหมายนี้ไม่รวมถึงอิทธิพลของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการให้ความหมายของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม จึงต้องเป็นความหมายที่เฉพาะเจาะจงและสำคัญ ๆ เท่านั้น เพื่อจะได้ไม่รวมถึงสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือสาขาวิชา และต้องแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ถ้าให้ความหมายจำกัดอยู่เพียง “ ความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น ” (the reciprocal between behavior and the built environment โดย Proshanky : 1976 b) ก็ดูว่าน่าจะเหมาะสม แต่อาจแคบไป เพราะไม่รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้สร้างขึ้น (non-built environment) เช่นภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ (natural landscape) ถ้าให้ความหมายว่า “ จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และพฤติกรรม ” (The interrelationship between the physical environment and behavior) น่าจะเหมาะสมกว่า แต่ยังไม่ครอบคลุม เพราะเนื้อหาวิชานี้ไม่จำกัดเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น ยังศึกษาเรื่องของความแออัด (crowding) และระยะห่างส่วนบุคคล (personal space) ซึ่งเป็นทั้งองค์ประกอบทางกายภาพและสังคมด้วย ดังนั้นคำจำกัดความที่เหมาะสมจึงไม่ควรจำกัดเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น

เมื่อมาถึงจุดนี้คงจะเห็นแล้วว่า การให้ความหมายของคำว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนี้ เป็นความหมายที่เฉพาะเจาะจง เพื่อจะได้ไม่ครอบคลุมสาขาวิชาอื่น ๆ ที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเห็นพ้องต้องกันว่าไม่อยู่ในสาขาวิชานี้ ขณะเดียวกันก็ต้องมีความหมายกว้างพอที่จะครอบคลุม

หัวข้อที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมสนใจศึกษาได้ด้วย ดังนั้นความหมายที่เหมาะสมน่าจะเป็นความหมายที่ โพรแซนสกี อิทเทลสัน และ ริฟลิน (Proshansky , Ittelson and Rivlin ,1970) ให้อีกคือ “ จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมคืออะไรก็ตามที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมศึกษา ” (Environment Psychology is what environmental psychologists do) ซึ่งเป็นความหมายที่มีลักษณะกำปั้นทุบดินมาก เบลล์ ฟิชเชอร์และลูมิส (Bell, Fisher and Loomis ,1978) จึงได้ให้คำจำกัดความของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างจะครอบคลุมว่า “ จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของกันและกันระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ” (Environmental Psychology is the study of the interrelationship between behavior and the built and natural environment) และในปี 1990 โพรแซนสกี ได้อธิบายว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมของบุคคล เขากล่าวว่า สิ่งแวดล้อมของบุคคลหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เพราะทั้งสองสิ่งนี้มักแยกออกจากกันไม่ได้ซึ่ง แมคแอนดรู (McAndrew ,1993) ได้ขยายความต่อไปว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ(built and natural environment) ในปี 1995 วิกและอาคเคลิน (Veitch and Arkkelin) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นสหวิทยาการที่หลากหลายทางพฤติกรรมศาสตร์ เป็นทั้งทฤษฎีและการประยุกต์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับพฤติกรรมและประสบการณ์ของมนุษย์แต่ละคน (a multidisciplinary behavioral science, both basic and applied in orientation whose foci are the systematic interrelationship between the physical environment and individual human behavior experience)

อาจสรุปได้ว่า จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นวิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและกันระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น) และสิ่งแวดล้อมทางสังคม การศึกษาในวิชานี้ เป็นการศึกษาในลักษณะสหวิทยาการ

คุณลักษณะของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

วิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้นมีต้นกำเนิดมานานแล้ว (จะได้กล่าวถึงส่วนความเป็นมาต่อไป) แต่เพิ่งแยกออกเป็นสาขาวิชาเฉพาะประมาณปี 1970 สิ่งที่ทำให้จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากจิตวิทยาสาขาอื่น ๆ จนต้องแยกออกมาเป็นอีกสาขาวิชาหนึ่งต่างหาก คือ

คุณลักษณะเฉพาะหรือมุมมองที่ใช้ในการศึกษาเนื้อหาวิชาซึ่งมีลักษณะเฉพาะตน อาจกล่าวได้ว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเน้นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นเรื่องเดียวกันหรือหน่วยเดียวกันมากกว่าที่จะแยกสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมออกมาศึกษาเป็นส่วน ๆ ไป ในการศึกษาแบบเดิมนั้นนักจิตวิทยาโดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาในเรื่องการสัมผัส และการรับรู้มักสันนิษฐานว่าสิ่งเร้าทั้งหลายในสภาพแวดล้อมต่างแยกเป็นอิสระจากกัน ทำให้สามารถแยกศึกษาสิ่งเร้าและการตอบสนองอย่างเป็นอิสระจากกันได้ ส่วนจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้นมองสิ่งเร้าและการรับรู้สิ่งเร้า (การตอบสนอง) ว่าเป็นหน่วยเดียวกัน ไม่แยกออกจากกัน ดังนั้นสิ่งเร้าและการรับรู้สิ่งเร้าในที่นี้ จึงมีความหมายมากกว่า และมีได้เป็นเพียงสิ่งเร้า และการตอบสนองเท่านั้น เช่นความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า และการรับรู้สิ่งเร้าของผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับเพียงสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลได้รับเท่านั้น ยังขึ้นอยู่กับรูปแบบความซับซ้อน ความแปลกใหม่ และการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ ในภูมิทัศน์ของเมือง รวมถึงประสบการณ์ในอดีตของผู้รับรู้ เช่น อยู่ในเมืองมานานเพียงใดตลอดทั้งความสามารถของบุคคลในการใช้ประโยชน์จากภูมิทัศน์ การเชื่อมโยงความสามารถในการได้กลิ่น – การได้ยินเข้ากับภูมิทัศน์ และลักษณะบุคลิกภาพของบุคคล ในจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมสิ่งเหล่านี้รวมเข้าเป็นหน่วยของพฤติกรรมการรับรู้สิ่งแวดล้อมเพียงหน่วยเดียว

อีกตัวอย่างหนึ่งเช่น ห้องอาหารที่มีคนแออัดมาก ๆ (over crowded) นั้นไม่เพียงแต่มีการกีดขวางทางกัน ยังรวมถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของห้องอาหาร ที่มีผลต่อสภาพอารมณ์ของผู้คน และบทบาทของสภาพแวดล้อมที่กำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ดังนั้นถ้าคนที่อยู่ในห้องอาหารมีการเคลื่อนที่เข้า – ออก จากห้องอาหารอย่างไร ก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมและมีผลต่อประสบการณ์เกี่ยวกับความแออัดของเขาด้วย ซึ่งถ้ามีการศึกษาพฤติกรรมโดยแยกออกมาโดด ๆ จากสภาพสิ่งแวดล้อม ผลที่ได้ย่อมจะมีขีดจำกัดและไม่ครอบคลุม

การศึกษาสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมในฐานะที่เป็นหน่วยเดียวกันแทนที่จะแยกองค์ประกอบออกมาศึกษานี้เรียกว่าแนวคิดเชิงระบบ (systems approach) ซึ่งก็คือการที่ไม่สามารถศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยแยกออกจากพฤติกรรมได้ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถศึกษาพฤติกรรมโดยแยกออกจากสิ่งแวดล้อมได้ โดยไม่สูญเสียข้อมูลที่มีค่า ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะแยกกันศึกษาไม่ได้ เพียงแต่ถ้าศึกษาแยกส่วนกันแล้วจะได้ภาพที่ไม่สมบูรณ์

2. ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน (interrelationship) คือสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลและกำหนดพฤติกรรม ในทางกลับกัน พฤติกรรมก็มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม อาทิ การออกแบบอาคาร อาจทำให้บุคคลต้อง

เปลี่ยนพฤติกรรมไปจากเดิม เช่น เคยเข้าอาคารด้านหน้า อาจต้องหันไปใช้ประตูด้านหลังอาคารแทน การเปลี่ยนพฤติกรรมเช่นนี้ย่อมทำให้บุคคลประสบกับสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น ได้เห็นสระบัวด้านหลังอาคารซึ่งไม่เคยสังเกตเห็นมาก่อน สิ่งแวดล้อมใหม่จะเริ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น หลังจากได้เห็นสระบัวแล้วก็อาจยึดสระบัวนั้นเป็นแหล่งพักผ่อนคลายความเครียดจากงาน

อีกอย่างหนึ่งคือเรื่องของแหล่งพลังงานและมลภาวะ แหล่งพลังงานต่าง ๆ ที่มีในสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการบริโภคสิ่งแวดล้อมของบุคคล ในทางกลับกันพฤติกรรมก็จะเป็นตัวกำหนดประเภทของมลภาวะที่จะเกิด เช่นในอดีตประเทศไทยเคยมีป่าไม้จำนวนมาก ทำให้มีพฤติกรรมการบริโภคด้านนี้มาก คือมีการโค่นต้นไม้ ทำลายป่าเพื่อนำไม้มาใช้ในการก่อสร้างและอื่น ๆ จำนวนมาก พฤติกรรมการโค่นไม้นี้ก็ทำให้เกิดความแห้งแล้ง ความร้อน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและเกิดอุทกภัย ตัวอย่างนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกันจึงจำเป็นต้องศึกษาในลักษณะที่เป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อจะได้เห็นภาพรวมทั้งหมด

3. เนื้อหาของสิ่งแวดล้อมที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมสนใจศึกษา คือ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (natural environment) และสิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) ส่วนปฏิภณของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมนั้น สาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมให้ความสนใจทั้งปฏิภณของบุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับชุมชน

4. จิตวิทยาสิ่งแวดล้อม มีมุมมองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเรื่องของความแตกต่างระหว่างวิจัยเชิงประยุกต์และวิจัยเชิงทฤษฎี (หรือวิจัยบริสุทธิ์) จิตวิทยาสาขาอื่น ๆ มักทำวิจัยเชิงทฤษฎีซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรม วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยเชิงทฤษฎี คือ เพื่อให้ได้รับความรู้ในเนื้อหาวิชาด้วยการหาความสัมพันธ์ของเหตุและผล แล้วสร้างเป็นทฤษฎีขึ้น ผลวิจัยที่ได้รับอาจแก้ปัญหาในเชิงปฏิบัติได้ แต่ก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยเชิงทฤษฎี ส่วนวิจัยเชิงประยุกต์มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการค้นพบเชิงทฤษฎีนัก แต่จะให้คุณค่าแก่ประโยชน์ใช้สอยที่ได้รับมากกว่า การวิจัยเชิงทฤษฎีมักทำกันในห้องปฏิบัติการ ส่วนการวิจัยเชิงประยุกต์มักทำกันในภาคสนาม วิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้น มักมีวัตถุประสงค์ทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์ในเวลาเดียวกัน นั่นคือ วิจัยเกือบทั้งหมดทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมักมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติหรือมีวัตถุประสงค์ในการเน้นปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่แนวคิดเชิงทฤษฎีหรือความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในที่สุด ตัวอย่างของการวิจัยเชิงประยุกต์ในจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม เช่น

- ผลของมลภาวะต่อพฤติกรรม
- การเปลี่ยนเจตคติต่อสิ่งแวดล้อม
- การออกแบบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้นักมนุษย์ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ

ผลการวิจัยเหล่านี้จำนวนมากก่อให้เกิด ทฤษฎีหรือเนื้อหาความเป็นจริงต่างๆ ทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม จากข้อสันนิษฐานของนักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมที่ว่า ต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมในฐานะที่เป็นเรื่องหรือหน่วยเดียวกันในบริบท(Context) ทางธรรมชาติ ทำให้ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างวิจัยเชิงประยุกต์และวิจัยเชิงทฤษฎีได้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่านักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมไม่สามารถนำปัญหาเชิงปฏิบัติการมาทำการศึกษาเชิงควบคุมในห้องเชิงปฏิบัติการได้ หากหมายความว่าการศึกษาวิจัยในห้องปฏิบัติการของนักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม มีแนวโน้มที่จะเป็นการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในโลก

5. คุณลักษณะของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งคือการเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือ ขอบข่ายเนื้อหาของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมตรงหรือสอดคล้องกับความสนใจและเนื้อหาวิชาของหลายๆ สาขา อาทิ การรับรู้สิ่งแวดล้อม ซึ่งเน้นภาพรวมทั้งหมดของสิ่งแวดล้อม ตรงกับการทำงานในด้านภูมิทัศน์ของสถาปนิก นักวางผังเมือง คนก่อสร้าง และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (เช่นเสียงอึกทึก ความร้อน พื้นที่เว้นว่าง ฯลฯ) ที่มีต่อพฤติกรรมตรงกับความสนใจของนักอุตสาหกรรม นักกฎหมาย สถาปนิก เจ้าพนักงานเรือนจำ พนักงานประจำโรงพยาบาล และประจำโรงเรียน การออกแบบสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับสถาปนิก และนักออกแบบเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับนักมานุษยวิทยา หัวหน้างานพิพิธภัณฑน์ ผู้ควบคุมการจราจร ผู้จัดการสำนักงานและอื่นๆ อีกมาก นอกจากนี้ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมก็เกี่ยวข้องกับคนทุกคนที่ตระหนักถึงอันตรายของมลภาวะ ผลเสียที่เกิดขึ้นกับชุมชนเมือง และการขาดแคลนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

คุณลักษณะด้านสหวิทยาการของสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนี้ อาจเห็นได้จากการเติบโตของสาขาที่เกี่ยวข้อง คือ จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมจะแทรกอยู่ในเนื้อหาของวิชาใหม่ ๆ หลายสาขา เช่น สังคมวิทยาของชุมชนเมือง (Urban sociology) ชีววิทยาสังคม (Social Biology) ภูมิศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Geography) มานุษยวิทยาชุมชนเมือง (Urban Anthropology) และการวางแผนสันทนาการ (Recreation Planning) เป็นต้น

6. จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีความใกล้เคียงกับจิตวิทยาสังคมมากทั้งในด้านของหัวข้อที่สนใจศึกษา และวิธีการวิจัยที่ใช้ อาจกล่าวได้ว่าสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้น มีรากฐานมาจากสาขาจิตวิทยาสังคม ตัวอย่างพฤติกรรมที่จิตวิทยาทั้งสองสาขาสันใจร่วมกัน เช่น ความแออัด ระยะห่างส่วนบุคคล เจตคติต่อสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ รวมทั้งปัจจัยของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสังคม เช่น การตั้งตูดใจ ความก้าวร้าว และการ

เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism) แต่จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีทฤษฎีน้อยกว่าและศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในแง่มุมที่กว้าง เช่น ความแออัดในคุก การทำลายทัศนียภาพในธรรมชาติ การออกแบบบ้านให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ฯลฯ

7. วิธีการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมและจิตสังคมมีลักษณะเหมือนกันมาก แต่สาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มที่จะใช้วิธีการหลากหลาย (Eclectic Approach) มากกว่าอาจกล่าวได้ว่าเทคนิควิธีที่จิตวิทยาทั้งสองสาขาใช้ในการศึกษามีความเหลื่อมล้ำกัน และจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมจะใช้ทฤษฎีที่สามารถใช้ได้ในการศึกษาวิจัยปัญหาที่กำหนด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 1) จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาเรื่องอะไร
- 2) จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีลักษณะอย่างไร

1.2 ความเป็นมาของวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

วิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้เริ่มศึกษาเมื่อมีการวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมขึ้น หากแต่สามารถย้อนไปถึงการที่นักภูมิศาสตร์ สถาปนิก และนักสังคมศาสตร์ สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมมาเป็นเวลานานแล้ว ส่วนทางด้านจิตวิทยาโดยตรงนั้น สามารถย้อนไปถึงการศึกษาเรื่องการรับรู้สิ่งแวดล้อมของนักจิตวิทยาเกสตัลท์ หรือ ทฤษฎีการรับรู้ของเกสตัลท์ ที่พัฒนาขึ้นในเยอรมันโดย แมกซ์ เวิร์ทไทเมอร์ (Max Wertheimer, 1880 - 1967) วูล์ฟแกง คอเลอร์ (Wolfgang Kohler, 1887 - 1967) และ เคิร์ต คอฟฟา (Kurt Koffka, 1887 - 1941) นักจิตวิทยาเกสตัลท์ เชื่อว่ามนุษย์โดยกำเนิดมีแนวโน้มที่จะจัดระบบการรับรู้สิ่งต่างๆ ในโลกของตนให้ดูง่าย ดังจะเห็นได้ว่ามนุษย์พยายามรับรู้สิ่งต่างๆ ในลักษณะของภาพ (Figure) ที่เด่นออกมาจากพื้นภูมิหลัง (background) บุคคลจะแยกภาพออกจากพื้นในหลากหลายรูปแบบ เช่น การรับรู้ความเหมือน ความใกล้เคียง ความสมดุล ความต่อเนื่อง และความแตกต่าง ฯลฯ

ต่อมาทฤษฎีการรับรู้ของ อีโกน บรุนสวิค (Egon Brunswik) ที่เรียกว่า lens model ซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันให้ความสนใจ อีโกน บรุนสวิค (1903 - 1955) เกิดที่เมืองบูดาเปส เรียนหนังสือที่เวียนนาและอพยพไปอยู่ที่อเมริกาในปี 1930 เศษ ๆ แนวคิด lens model กล่าวว่า มนุษย์มีความกระตือรือร้นที่จะจัดระบบการรับรู้สิ่งแวดล้อม และมนุษย์จะใช้ประสบการณ์ในอดีตมาทำให้ข้อมูลที่รับสัมผัสจาก

สิ่งแวดล้อมในแต่ละขณะมีความหมายขึ้น บรูเนอวิก เชื่อว่าสิ่งที่มากระตุ้นประสาทสัมผัสซึ่งเราได้รับรู้จากสิ่งแวดล้อมนั้นมักมีข้อบกพร่องและทำให้เกิดการเข้าใจผิด ข้อมูลที่ได้รับสัมผัสมาต้องใช้ร่วมกับประสบการณ์ในอดีตเพื่อใช้ในการคาดคะเนสภาพการณ์ที่เป็นจริงของสิ่งแวดล้อม เดิมทีเดียว บรูเนอวิก สนใจศึกษากระบวนการรับรู้ ต่อมาความสนใจของเขากว้างไกลออกไป และเห็นว่าปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมกายภาพนั้นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม อาจกล่าวได้ว่า บรูเนอวิก เป็นคนแรกที่ใช้คำว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environmental Psychology) ในปี 1934 บรูเนอวิก เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอาจมีผลต่อเราได้โดยไม่รู้ตัว เช่น แสงจากหลอดไฟในสำนักงาน อาจมีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานหรือผลผลิตได้โดยผู้ทำงานไม่ได้ตระหนักถึง

แนวคิดของนักจิตวิทยาสังคม อีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ เคิร์ต เลอวิน (Kurt Lewin, 1890 - 1947) ซึ่งเกิดที่ปรัสเซีย เรียนที่เยอรมัน และย้ายเข้าไปอยู่ในอเมริกา ในปี 1930 เศษ ๆ เป็นผู้ตั้งทฤษฎีสถาน (Field Theory) ขึ้น เลอวิน เสนอว่าความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากบทบาทของแรงดึงดูดของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่บุคคลตระหนักในขณะหนึ่ง ๆ อิทธิพลเหล่านี้ เลอวิน เรียกว่า ข้อเท็จจริงทางจิตวิทยา (Psychological Facts) ข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาเหล่านี้รวมเรียกว่า life space ของแต่ละบุคคล ข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาก่อให้เกิดพลังทางบวกที่พึงประสงค์ หรือพลังทางลบที่ทำให้บุคคลอยากหลีกเลี่ยงหรือเป็นกลาง ๆ ก็ได้ เขาเชื่อว่าการเข้าใจในพฤติกรรมได้ดีต้องเข้าใจบุคคลและสิ่งแวดล้อมของบุคคลด้วย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังทางบวกและพลังทางลบเหล่านี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมซึ่งเป็นผลมาจากการพยายามหาข้อสรุปจากแรงกดดันซึ่งเกิดขึ้นเพราะพลังที่ขัดแย้งกัน เช่น บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาย่อมต้องเลือกระหว่างการทำงานและการเรียนต่อ ตัวเลือกแต่ละตัวนี้

(ข้อเท็จจริงทางจิตวิทยา) แสดงให้เห็นพลังต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความกดดันขึ้น

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ เช่น ลักษณะของงาน ลักษณะของบัณฑิตวิทยาลัย การต้องจากบ้าน การสนับสนุนการ ฯลฯ ทำให้เกิดการเคลื่อนเข้าหา life space บางส่วนและหลีกเลี่ยงจากส่วนอื่น ๆ เช่น การเลือกที่จะทำงานและไม่เรียนต่อ เป็นต้น

แนวคิดของ เลอวิน มีอิทธิพลต่อทฤษฎีต่าง ๆ ทางจิตวิทยาสังคม เช่น ทฤษฎีความขัดแย้งทางความคิดของ เฟสติงเจอร์ (Festinger's Cognitive Dissonance Theory) ทฤษฎีการระบุสาเหตุพฤติกรรม (Attribution Theory) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรู้ทางสังคม ในปัจจุบัน เลอวิน เชื่อว่า ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในจิตของแต่ละบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นมากกว่าสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่จริง สิ่งที่ปรากฏในจิตนี้เป็นผล มาจากการรับรู้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้นตามแนวคิดของ เลอวิน แล้วสิ่งแวดล้อมทาง

กายภาพ จึงเป็นข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาอีกสิ่งหนึ่งในหลาย ๆ สิ่งที่มีพลังอยู่มากใน life space เขาเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างมากกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

แม้ บรุนสวิค และ เลอวิน และสนใจสิ่งแวดล้อม แต่ก็ไม่ได้ทำการวิจัยด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม บรุนสวิค นั้นมีลูกศิษย์น้อย ความคิดของเขาจึงมีอิทธิพลต่อสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมน้อย ผิดกับ เลอวิน ซึ่งมีลูกศิษย์มาก และหลายคนให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่อมาลูกศิษย์ของเลอวินได้ใช้คำว่าจิตวิทยานิเวศน์ (Ecological Psychology) แทนคำว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

ลูกศิษย์ของ เลอวิน สองคน คือ โรเจอร์ บาร์เกอร์ และ เฮอริเบิร์ต ไรท์ (Roger Barker and Herbert Wright) ทำการวิจัยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมตามที่เป็นจริงต่อพฤติกรรมมนุษย์ โดยตั้ง The Midwest Psychology Field Station ขึ้นที่เมืองออสคาลูซา รัฐแคนซัส ในปี 1974 ดำเนินการเป็นเวลาถึง 25ปี และได้ให้ข้อมูลที่มีค่ามากเกี่ยวกับบุคคลจริงๆ ในสถานการณ์ที่เป็นจริง ในระยะแรกของการเริ่มโครงการ กลุ่มนักวิจัยเองยังไม่กระจ่างว่า จะศึกษาพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของคนทั้งชุมชนอย่างไร เขาได้ติดต่อกับกลุ่มผู้นำชุมชน อธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ฟังว่าเขาต้องการศึกษาการดำรงชีวิตในแต่ละวันของเด็ก และอธิบายถึงวิธีการศึกษาที่เขาใช้ ผู้วิจัยเริ่มด้วยการเข้าไปอยู่อาศัยในเมือง ทำการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็นจากพฤติกรรมของเด็กประมาณ 100 คนทุกวัน และได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน บาร์เกอร์ เองอยู่ในเมืองนี้จนกระทั่งเสียชีวิต ในปี 1990 ด้วยวัย 87 ปี เมื่อเวลาผ่านไป ได้มีการพัฒนาเทคนิคการสังเกตอย่างมีระบบขึ้น ผลการศึกษาของเขาพบว่าสถานที่หรือสถานการณ์ต่างมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์อย่างชัดเจน เช่น กัมป์ (Gump, 1990) ซึ่งเป็นนักวิจัยคนหนึ่งในกลุ่มนี้บันทึกไว้ว่า เด็กสองคนซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกันจะแสดงพฤติกรรมคล้ายกันมากกว่าเด็กคนเดียวกันแต่อยู่ในสถานที่ต่างกัน

จากรายงานของ บาร์เกอร์ และ ไรท์ ในแคนซัสได้ก่อให้เกิดจิตวิทยาสาขาใหม่ขึ้น คือ จิตวิทยานิเวศน์ (Ecological Psychology) คำว่านิเวศน์ (Ecological) หมายถึงมุมมองทางชีววิทยา สำหรับ บาร์เกอร์ และคณะแล้วจิตวิทยานิเวศน์เป็นการเน้นถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ และต่อมาจิตวิทยานิเวศน์ ได้กลายมาเป็นจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม โดยเน้นบทบาทของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อพฤติกรรมมนุษย์ จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้ตั้งขึ้นเป็นสาขาจิตวิทยาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในปลายศตวรรษ 1960 ต่อต้นคริสต์ศตวรรษ 1970

มีการศึกษาเกี่ยวกับจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม โดยผู้ศึกษามีได้รับอิทธิพลจากทั้ง บรุนสวิค และ เลอวิน อีกหลายท่าน เช่น ปลายปี 1950 โรเบิร์ต ซอมเมอร์ และ ฮัมฟรีย์ ออสมอนด์ (Robert Sommer and Humphrey Osmond) ได้ปรับเปลี่ยนองค์ประกอบทางกายภาพของ

อาคารในสถานพยาบาลผู้สูงอายุประเทศแคนาดา เพื่อศึกษาผลที่มีต่อพฤติกรรม เช่น มีการจัดวางเฟอร์นิเจอร์ใหม่ และจัดตัวรอดใหม่ในโรงพยาบาลผู้สูงอายุ พบว่าผู้ป่วยมีการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้น ในปี 1959 ซอมเมอร์ ก็เริ่มศึกษาเกี่ยวกับระยะห่างส่วนบุคคล (personal space) : ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในขอบข่ายของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

วิลเลียม อิทเทลสัน และฮาโรลด์ โพรชานสกี (William ittelson and Harold Proshansky) ได้นำแนวคิดของ ซอมเมอร์ และ ออสมอนด์ มาทำการศึกษาในโรงพยาบาลจิตเวช เมืองนิวยอร์ก พบผลอย่างเดียวกัน และต่อมาได้เป็นผู้สร้างหลักสูตรปริญญาเอกทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมขึ้นที่ มหาวิทยาลัยซิตีแห่งนครนิวยอร์ก (City University of New York CUNY) ในปี 1968

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเริ่มจุดประกายขึ้นในปี 1940 เศษ ๆ และเติบโตขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นที่สนใจและศึกษาต่อเนื่องอย่างจริงจัง ในปี 1970 เศษ ๆ ในปี 1981 ได้มีวารสารทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมขึ้นและในปี 1987 มีคู่มือจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม (Handbook of Environmental Psychology) ขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2

จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 1) คนแรกที่ใช้คำว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมคือใคร
- 2) จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีความเป็นมาอย่างไร

1.3 การศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญอยู่หลายประการ เช่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมในฐานะที่เป็นหน่วยเดียวกัน และเน้นการประยุกต์มากกว่าจิตวิทยาสาขาอื่น ๆ คุณลักษณะเหล่านี้มีผลต่อวิธีที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมใช้ในการศึกษาหาความรู้ ที่สำคัญคือนักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมสนใจที่จะวิจัยในสภาพความเป็นจริงมาก จึงมักนิยมใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ศึกษาในภาคสนามมากกว่าในห้องปฏิบัติการ การเน้น “โลกตามความจริง” เป็นสาเหตุให้นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมพยายามใช้วิธีศึกษาหาความรู้หลากหลาย นอกจากนี้การวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมยังค่อนข้างจะแตกต่างจากจิตวิทยาในสาขาอื่น ๆ เพราะมุ่งศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยการแปรค่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แทนการกำจัดออกหรือควบคุมดังเช่นจิตวิทยาสาขาอื่น ๆ อาทิ การวิจัยเรื่องความแออัด นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม มักแปรค่าขนาดของห้องเพื่อทำการทดลองหรือ ศึกษาระดับความมาก-

น้อยของสิ่งเร้า ในสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพประเภทต่าง ๆ ตรงข้ามกับนักจิตวิทยาสังคม ที่ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนเจตคติซึ่งจะต้องแน่ใจว่าขนาดของห้อง และสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมนั้นคงที่ ในทุกสภาพการทดลอง

ความแตกต่างของวิธีการศึกษาของสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมและสาขาอื่นอีกอย่างหนึ่งคือการเลือกวิธีที่จะใช้ในการศึกษาหาความรู้ จิตวิทยาสาขาอื่น ๆ อาจเลือกใช้วิธีการวิจัยที่เคยมีผู้วิจัยอื่นซึ่งศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ใช้มาก่อน แต่ทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมจะเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเรื่องที่ศึกษา ในการวิจัยหนึ่งเรื่อง อาจใช้วิธีการศึกษาหลาย ๆ วิธี เพราะวิธีการเดียวไม่อาจตอบคำถามที่นักวิจัยกำลังศึกษาได้หมด เช่น บาม และ วาลินส์ (Baum and Valins ,1977) ได้ศึกษาผลของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในห้องพักที่มีต่อพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกัน 3 วิธี คือ การทดลองภาคสนาม การทดลองในห้องปฏิบัติการและการจำลอง แต่ละวิธีก็ทำให้เห็นภาพของปัญหาต่างกัน นอกจากนั้น จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมยังใช้เทคนิคการวัดหลายอย่างในการวิจัยเรื่องหนึ่ง ๆ ซึ่งสาขาอื่นมักใช้เครื่องมือวัดเพียงอย่างเดียว เช่น นักจิตวิทยา (Aiello, Epstein and Karlin ,1975) วัดผลการอยู่ห้องพักที่หนาแน่นด้วยมิติต่าง ๆ 4 ด้านคือ วัดการรับรู้ การสังเกต ลักษณะกายภาพ และการวัดที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ นักวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมยังให้ความสำคัญกับผลของปรากฏการณ์ระยะยาวมากกว่าสาขาอื่น จึงไม่เป็นการแปลกที่นักจิตวิทยากลุ่มนี้จะวัดผลของสภาพแวดล้อมในระยะยาวโดยการวัดในช่วงเวลาต่าง ๆ กันหลายครั้ง มากกว่าที่จะวัดในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพียงครั้งเดียว จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมยังใช้สหวิทยาการในการศึกษาด้วย อาจเป็นเพราะเนื้อหาของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมนั้นเกี่ยวข้องกับความรู้หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา ซึ่งแต่ละสาขาก็มีเทคนิคในการศึกษาหาความรู้ของตนเอง บางครั้งบางครั้งจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมได้นำวิธีการศึกษาของสาขาที่เกี่ยวข้องมาใช้ด้วย

ต่อไปนี้เป็นเรื่องของเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประเมินความเหมาะสมของแบบแผนการวิจัย ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่จะต้องพิจารณาเมื่อวางแผนการวิจัย และแบบแผนวิจัยประเภทต่าง ๆ ที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมใช้ ซึ่งได้แก่การวิจัยเชิงทดลองที่ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ขึ้นมาเพื่อศึกษาการวิจัยความสัมพันธ์ซึ่งเป็นวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ กับการตอบสนองด้านต่าง ๆ และการวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งเป็นการรายงานปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในบริบททางสิ่งแวดล้อมแต่ละบริบท รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ ที่นักวิจัยใช้ด้วย

1.3.1 การประเมินความเหมาะสมของการวิจัยทางสิ่งแวดล้อม

มีเกณฑ์หลายเกณฑ์ที่ควรพิจารณา ในการวางแผนและการประเมินการวิจัยทางจิตวิทยาทุกสาขารวมทั้งจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมด้วย เกณฑ์ที่สำคัญคือมีติด้านความตรง (Validity) ความหมายกว้าง ๆ ของความตรงคือ การที่สามารถวัดสิ่งที่ต้องการวัดได้ แต่โดยความเป็นจริง

แล้ว มโนทัศน์ของความตรงละเอียดกว่านี้ ในที่นี้จะกล่าวถึงความตรง 4 รูปแบบ คือความตรงภายใน (Internal Validity) ความตรงภายนอก (External Validity) ความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) และความเป็นจริงตามประสบการณ์ (Experiential Realism)

ความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity)

ความตรงตามโครงสร้างมีความสำคัญเมื่อต้องการใช้ผลการศึกษามาทดสอบทฤษฎี การวิจัยลักษณะนี้ ผู้วิจัยมักสันนิษฐานว่า ตัวแปรที่จัดการกระทำเป็นตัวแทนขององค์ประกอบส่วนหนึ่งส่วนใดในทฤษฎี บางครั้งตัวแปรที่จัดการกระทำขึ้นอาจเป็นตัวแทนตามโครงสร้างที่ไม่เหมาะสมก็จะก่อให้เกิดความตรงตามโครงสร้าง (หรือความสามารถในการนำผลการทดลองไปครอบคลุมทฤษฎีที่กำลังทดสอบ) ในระดับต่ำ เช่นนักวิจัยต้องการทดสอบแนวคิดที่ว่า ความหนาแน่นทางสังคมในระดับสูงก่อให้เกิดบุคคลแสดงพฤติกรรมน้อยลง โดยผู้วิจัยออกแบบการทดลองว่าความหนาแน่นทางสังคมในระดับสูงหมายถึง การที่คน 6 คนอยู่ในห้องขนาด 7X6 ฟุต และสันนิษฐานว่าการตอบสนองของบุคคลในสภาพการณ์ดังกล่าวจะเป็นไปตามแนวคิดที่ต้องการทดสอบ อย่างไรก็ตาม การจะสรุปว่าผลการวิจัยเป็นไปตามทฤษฎีนั้นยังเป็นปัญหา เพราะ การจัดการกระทำเรื่องความหนาแน่นทางสังคมในระดับสูง ในการทดลองนี้มีความตรงตามโครงสร้างต่ำ เพราะการให้คน 6 คนอยู่ในห้องขนาด 7X6 ฟุต ไม่ได้เป็นตัวแทนที่เหมาะสมของมโนทัศน์ “ความหนาแน่นทางสังคมในระดับสูง” ดังนั้นผลการที่ได้จึงไม่ตรงตามทฤษฎีวิธีหนึ่งที่จะเพิ่มความตรงตามโครงสร้างให้สูงได้คือ การออกแบบการวิจัยให้มีตัวแทน “ความหนาแน่นทางสังคมในระดับสูง” หลายรูปแบบ และทำการทดลองเพื่อดูว่าผลที่ได้จากแบบแผนการวิจัยหลากหลายนี้ ให้ผลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าให้ผลเหมือนกัน แสดงว่ามีความตรงตามโครงสร้างสูง

ความตรงภายนอก (External Validity)

ความตรงภายนอก หมายถึง การที่สามารถนำผลการทดลองไปใช้กับบริบทอื่นได้ เช่น ใช้กับกลุ่มประชากร สถานการณ์ และเวลาอื่น ๆ ความตรงตามโครงสร้างนั้นเป็นการนำผลการวิจัยไปทดสอบทฤษฎี แต่ความตรงภายนอกเป็นการนำข้อมูลการวิจัยไปใช้กับสภาพการณ์อื่น ๆ ความตรงประเภทนี้จะต่ำถ้าได้ประชากร สภาพการณ์ และเวลาที่ใช้ศึกษาไม่เป็นตัวแทนของประชากร สภาพการณ์ และเวลาทั่ว ๆ ไปอย่างแท้จริง การวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมีความตรงภายนอกสูง เพราะต้องนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ การวิจัยสิ่งแวดล้อมในห้องปฏิบัติการมักมีปัญหारेื่องความตรงภายนอก เพราะการวิจัยใน

ห้องปฏิบัติการขาดความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ หากเป็นการวิจัยภาคสนาม ก็อาจมีปัญหาดูได้เช่นกัน ถ้ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ไม่เป็นตัวแทนประชากร

ความจริงตามประสบการณ์ (Experiential Realism)

ความจริงตามประสบการณ์ เป็นการทำหน้าที่ร่วมกันของผลการจัดกระทำทางการทดลองที่มีต่อกลุ่มตัวอย่าง และเป็นตัวแทนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงของโลก สมมติว่าท่านเข้าร่วมในการทดลองเรื่องการวางแผนชุมชนโดยมีงานที่ต้องทำคือ ตัดกระดาษรูปตึกอาคารต่าง ๆ แล้วจัดวางไว้ตามตำแหน่งที่เห็นว่าเหมาะสมบนแผนที่จำลองของชุมชน ท่านคิดว่าการกระทำนี้จะมีความตรงเพียงใด แพทเตอร์สัน (Patterson ,1977) กล่าวว่า ถ้ากลุ่มตัวอย่างกระทำหรือตอบสนองในสภาพการณ์จำลอง ซึ่งไม่มีความเกี่ยวเนื่องกันกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันเลย การตอบสนองของกลุ่มตัวอย่างย่อมขาดความตรง ที่เรียกว่าความจริงตามประสบการณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างความตรงทั้ง 4 ประเภท

ความตรงทั้ง 4 ประเภทอาจดูเหมือนเป็นอิสระจากกันในความเป็นจริงแล้วต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าความตรงประเภทหนึ่งเพิ่มขึ้นอาจทำให้ความตรงอีกประเภทหนึ่งลดลง เช่น ในการเพิ่มความตรงภายใน ผู้วิจัยอาจเลือกใช้วิธีการทดลอง ซึ่งมีการควบคุมอย่างมากในห้องปฏิบัติการ เพื่อลดผลของตัวแปรเกิน ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อผลของการทดลองได้ แต่การกระทำเช่นนี้ ก็จะทำให้ความตรงภายนอกลดลง ดังนั้นการจะเลือกวิธีการวิจัยประเภทใดจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา และผู้วิจัยต้องเลือกที่จะให้ความสำคัญกับความตรงประเภทใด ถ้าต้องการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี ก็ต้องทำให้มีความตรงภายในเป็นประการแรก แล้วตามด้วยความตรงตามโครงสร้าง และความตรงภายนอก วิธีวิจัยที่ควรใช้คือการทดลองที่มีการควบคุมอย่างมากในห้องปฏิบัติการหรือภาคสนาม ถ้าผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าผลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ กับสภาพการณ์อื่น ๆ ได้หรือไม่ และไม่ค่อยสนใจศึกษาเฉพาะอย่างก็ควรวิจัยโดยให้ความสำคัญภายนอกสูงมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับความตรงภายในวิธีที่ใช้ควรเป็นการวิจัยภาคสนาม

1.3.2 แบบแผนการวิจัย

แบบแผนการวิจัยที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมใช้คือ วิจัยเชิงทดลอง วิจัยหาความสัมพันธ์ และวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยจะแปรค่าตัวแปรอิสระ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ต้องศึกษา เพื่อดูผลที่เกิดขึ้น เช่นในการศึกษาผลของความแออัด ตัวแปรอิสระ คือ จำนวนคนในห้อง ผลที่ต้องการศึกษาหรือตัวแปรตามก็คือ พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการทำงานที่กำหนดให้ ในการศึกษาที่ผู้วิจัยต้องมีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง เลือกกลุ่มควบคุมที่เหมาะสม และควบคุมองค์ประกอบอื่นๆ ในการทดลองด้วย วิธีการทดลองมักมีความตรงภายในสูง เพราะสามารถบ่งบอกเหตุและผลของพฤติกรรมได้ แต่มักมีความตรงภายนอกและมีความเป็นจริงตามประสบการณ์ต่ำ การวิจัยเชิงทดลองในที่นี้จะกล่าวถึงใน 3 ประเภทคือ การทดลองในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Experiment) การทดลองภาคสนาม (Field Experiment) และการจำลอง (Simulations)

1. การทดลองในห้องปฏิบัติการ

เป็นการใช้วิธีการทดลองเพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในห้องปฏิบัติการ เช่น การวิจัยของ กลาสและซิงเกอร์ (Glass and Singer, 1972) ที่ต้องการแสดงให้เห็นผลของการควบคุมปฏิกริยาที่มีต่อเสียงอึกทึกซึ่งไม่อาจทำนายได้ ในการศึกษาครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในห้องปฏิบัติการจะได้ยินเสียงอึกทึก และสามารถควบคุมสิ่งเร้าได้ด้วยการกดปุ่ม จากการทดลองในห้องปฏิบัติการนี้เองที่สามารถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าถึงแม้จะได้รับเสียงอึกทึกที่ไม่อาจทำนายได้ แต่หากบุคคลสามารถควบคุมได้แล้ว ผลเสียย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะสามารถควบคุมตัวแปรเกินได้เป็นอย่างดี

แม้การทดลองในห้องปฏิบัติการจะมีส่วนในการพัฒนาความรู้ด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม แต่วิธีการนี้ก็ยังมีข้อจำกัดเพราะมักมีความตรงภายนอกและความเป็นจริงตามประสบการณ์ต่ำ ตัวอย่างของความจำกัด ในการวิจัยในห้องปฏิบัติการก็คือ การวิจัยเรื่องความแออัด โดยให้คนจำนวนหนึ่งเข้าไปอยู่ด้วยกันในห้อง จากการวิจัยในห้องปฏิบัติการพบว่า ไม่มีความแออัดขณะที่การศึกษาภาคสนามพบว่ามีมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างในห้องปฏิบัติการได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับความหนาแน่นสูงในเวลาอันสั้น และรู้ว่าอีกไม่นานเขาก็จะได้ออกจากห้องนั้นไป นอกจากนั้นยังเป็นที่น่าสงสัยว่า คำตอบของกลุ่มตัวอย่างนั้นมาจากความรู้สึกเครียดที่มาจากความแออัดจริงๆ หรือเป็นการตอบตามความรู้สึกที่คาดเดาว่าจะเกิดขึ้นโดยดูจากปริมาณของคนและขนาดของห้อง ส่วนวิธีวัดตัวแปรตามนั้นก็ยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันด้วย

2. การทดลองภาคสนาม

การทดลองภาคสนามเป็นการแก้ปัญหาการขาดความสมจริงของการทดลองในห้องปฏิบัติการ เพราะเป็นการทดลองในสภาพธรรมชาติ มีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างและจัดกระทำตัวแปรอิสระ และวัดตัวแปรตาม (การตอบสนองของกลุ่มตัวอย่าง) ที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์นั้นๆ แม้กระนั้นการทดลองภาคสนามก็ยังมีบางอย่างที่ไม่เป็นธรรมชาติเท่าการศึกษาภาคสนาม

(Field Studies) จึงมีความตรงภายนอกและความเป็นจริงตามธรรมชาติไม่เท่าการศึกษาภาคสนาม ซึ่งเป็นการศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยไม่มีการปรับเปลี่ยนสิ่งใด ๆ

ตัวอย่างการทดลองภาคสนาม เช่น การศึกษาเรื่องอาณาเขตครอบครองของเอเดนีย์ (Edney, 1975) โดยทั่วไปเรื่องอาณาเขตครอบครองนี้ยากที่จะวิจัยในห้องปฏิบัติการ เพราะผู้ทดลองต้องสร้างให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่ เอเดนีย์ ได้ทำการทดลองภาคสนามโดยใช้หอพักนักศึกษา โดยเขาสุ่มกลุ่มตัวอย่างให้ครึ่งหนึ่งเป็นเจ้าของห้อง อีกครึ่งหนึ่งเป็นแขกผู้มาเยือน และกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างทำงานบางอย่าง ผลการวิจัยพบว่า ผู้เป็นเจ้าของห้องจะรู้สึกว่าจะทนควบคุมสิ่งต่าง ๆ ในอาณาเขตครอบครองได้ และรู้สึกว่าอาณาเขตของตนน่าอยู่และเป็นส่วนตัวมากกว่าผู้มาเยือน ในการวิจัยครั้งนี้ เอเดนีย์ ประสบความสำเร็จในการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมอย่างมีระบบในสภาพธรรมชาติ เพราะมีการควบคุมตัวแปรเกินด้วยจึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการทดลองและการศึกษาภาคสนาม เป็นการวิจัยที่มีความตรงภายนอกและความจริงตามประสบการณ์สูง

3. การจำลอง

บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยต้องการให้มีความตรงภายนอก และความจริงตามประสบการณ์สูงแต่ไม่อาจทำในการทดลองภาคสนาม เพราะไม่สามารถหาสภาพธรรมชาติที่เหมาะสมได้ เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย เวลาจำกัด ค่าใช้จ่ายไม่พอ และอื่น ๆ นอกจากนั้นยังควบคุมตัวแปรเกินในสภาพตามธรรมชาติได้ยาก นักวิจัยหลายคนแก้ไขปัญหานี้ด้วยวิธีจำลอง โดยการสร้างสภาพการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงหรือสร้างองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงในสภาพการณ์ที่จัดขึ้น เมื่อจำลองสภาพธรรมชาติขึ้นในห้องปฏิบัติการ จะทำให้ความตรงภายนอกและความเป็นจริงตามธรรมชาติเพิ่มขึ้น ทั้งยังสามารถควบคุมตัวแปรดังเช่นในสภาพการทดลองด้วย การจำลองสามารถสร้างขึ้นเพื่อทดสอบผลของตัวแปรทางสิ่งแวดล้อมได้เกือบทุกชนิด

ตัวอย่างการใช้เทคนิคการจำลอง เช่น การศึกษาของ บามและกรีนเบิร์ก (Baum and Greenberg, 1975) ที่ศึกษาผลของความแออัดโดยใช้ผู้สมรู้ (หน้าม้า) 2 คน และกลุ่มตัวอย่าง 1 คน ผู้ทดลองสร้างสภาพการศึกษาขึ้นมา ให้กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าจะมีคนจำนวนมาก หรือจำนวนน้อยมาร่วมการทดลอง ด้วยให้กลุ่มตัวอย่างได้เห็นจากจำนวนแผ่นปลิว ดินสอ และแผ่นกระดาษที่จะใช้ รวมทั้งคำพูดที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าจะมีคนอื่น ๆ กำลังจะมาถึง ความแออัดเป็นเรื่องยากที่จะสร้างให้เหมือนจริงในห้องทดลองที่มีการควบคุมตัวแปรเกิน และตัวแปรอื่น ๆ แต่วิธีการนี้ของ บามและกรีนเบิร์ก ก็ได้ผลทั้งเป็นการประหยัดเวลาและกำลังคนที่ต้องใช้ด้วย

เทคนิคการจำลองนี้มีประโยชน์ในการศึกษาพฤติกรรมระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ นอกจากเรื่องของความแออัด เช่น ในเรื่องของ การรับรู้สิ่งแวดล้อม และปัจจัยที่

ก่อให้เกิดความพอใจสภาพแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ กัน ถ้าจะศึกษาเรื่องนี้โดยการชักกลุ่มตัวอย่างตระเวนไปตามที่ต่าง ๆ แล้วทำการประเมินสถานที่ ๆ ไปก็คงไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้วิจัยจึงมักจำลองโดยการฉายภาพ สไลด์สถานที่ต่าง ๆ แทน ทั้งในเมืองและชนบทให้กลุ่มตัวอย่างดู จากนั้นจึงให้ประเมิน (Wohlwill, 1976) ข้อดีของภาพสไลด์ก็คือ สามารถจำลองภาพที่เป็นจริงได้ สามารถฉายให้ดูสภาพที่แตกต่างในเวลาเดียวกันได้ ราคาถูก และสามารถชักกับคนกลุ่มใหญ่ๆ ในเวลาเดียวกัน ได้มีการวิจัยโดยให้กลุ่มตัวอย่างประเมินการรับรู้และความพอใจจากภาพสไลด์สี่ เปรียบเทียบกับฟิล์มขาว-ดำ วิดีทัศน์ และจากสภาพธรรมชาติ จริงๆ พบผลไม่แตกต่างกัน (Seaton and Collins, 1972) แสดงว่า เทคนิคการจำลองนี้ใช้ได้ดีเช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

การศึกษาความสัมพันธ์ (Correlational Studies)

การวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม อาจทำได้โดยการวัดผลของตัวแปรตามธรรมชาติในสภาพแวดล้อมนั้นๆ การวิจัยลักษณะนี้ต่างจากการทดลองภาคสนามตรงที่ไม่มีการจัดกระทำสาเหตุ ไม่มีการระบุก่อนว่า ใครจะเป็นกลุ่มตัวอย่าง และไม่มีการควบคุมตัวแปรเกิน เช่นผู้วิจัยอาจศึกษาปฏิกริยาต่อความหนาแน่นที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่สถานีรถไฟ การศึกษาประเภทนี้อาจจะมีความตรงภายในต่ำ เพราะยากที่จะระบุสาเหตุของพฤติกรรมได้ แต่อาศัยเทคนิคทางสถิติใหม่ๆ อาจช่วยในการประมาณสาเหตุได้ ที่สำคัญคือผู้วิจัยสามารถศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ในที่นี้จะกล่าวถึงการศึกษาคือความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะคือ การศึกษาภาคสนาม (Field Studies) และการศึกษาถึงการทดลอง (Quasi-Experiment)

1. การศึกษาภาคสนาม

การศึกษภาคสนามต่างจากการทดลองภาคสนามตรงที่ผู้วิจัยไม่อาจสุ่มกลุ่มตัวอย่างเข้าไปในสภาพการณ์ต่างๆ และไม่อาจจัดกระทำตัวแปรอิสระได้ การศึกษาภาคสนามจึงเป็นการศึกษาให้ได้ข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงมากกว่าที่จะให้รู้ถึงสาเหตุ ทำให้มีความตรงภายในต่ำได้ ตัวอย่างของการศึกษาภาคสนาม เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้เข้ามาอยู่ใหม่ทั้งในเมืองใหญ่และเมืองเล็ก จากการสังเกตพบว่าคนที่อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเล็กหรือชนบทรายงานว่าความเครียดน้อยลงจากเดิม ขณะที่ผู้ที่ย้ายบ้านเข้าไปในเมืองใหญ่มีความเครียดมากขึ้น และรู้สึกพฤติกรรมถูกจำกัดมากขึ้น (Franck , Unselid and Wentworth , 1974) เนื่องจากเป็นการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง ผลที่ได้จึงเป็นเพียงการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวเนื่องของตัวแปรเท่านั้น

2. การศึกษาถึงการทดลอง

เนื่องจากเราไม่อาจสรุปสาเหตุของพฤติกรรมได้ เมื่อไม่มีการจัดสภาพการทดลองหรือสุ่มกลุ่มตัวอย่าง แต่มีการศึกษาภาคสนามลักษณะหนึ่งที่เพิ่มความตรงภายในได้ เรียกว่า

การศึกษาถึงการทดลอง เป็นการศึกษาที่พยายามควบคุมตัวแปรให้ได้ใกล้เคียงกับการทดลองจริง ดังนั้นจึงสามารถประมาณสาเหตุของพฤติกรรมได้ เช่น การเปรียบเทียบพฤติกรรม การกำจัดขยะของเด็ก 2 โรงเรียน โดยโรงเรียนหนึ่ง มีการรณรงค์ให้แยกขยะ และประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุเหลือใช้อยู่แล้ว ขณะที่อีกโรงเรียนหนึ่งไม่ได้มีการรณรงค์ใดๆ หรือศึกษาปริมาณการใช้น้ำของคนในกรุงเทพมหานคร เมื่อมีการรณรงค์ให้ประหยัดน้ำ โดยเก็บข้อมูลปริมาณการใช้น้ำย้อนหลังไป 3 ปี ก่อนที่จะมีการรณรงค์ เปรียบเทียบกับปริมาณการใช้น้ำ 2 ปีหลังการรณรงค์ ซึ่งตัวอย่างเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะ Time-Series-Design

การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research)

การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยอีกประเภทหนึ่งที่นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมใช้ การวิจัยเชิงบรรยายไม่ได้เป็นการวิจัยเพื่อหาสาเหตุ ก่อนการทดลอง หรือหาความสัมพันธ์ แต่เป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินปฏิกิริยาของบุคคลในสภาพการณ์เฉพาะอย่าง เป็นเครื่องมือที่ใช้ในสาขาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมมากกว่าจิตวิทยาสาขาอื่นๆ สามารถใช้ได้ทั้งก่อนและหลังจากได้ทำการวิจัยทั้ง 2 ประเภทข้างต้นแล้วก็ได้ ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิจัยเชิงบรรยาย 2 ลักษณะคือ การสำรวจ (Survey) และการสังเกต (Observation)

1. การสำรวจ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสัมภาษณ์หรือแบบสอบถาม การสำรวจมักใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม และความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ในสิ่งแวดล้อม เช่น สำนักงาน อาคาร หรือสวนสาธารณะ หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิต สิ่งแวดล้อมในการทำงาน เป็นต้น คุณลักษณะของการสำรวจอย่างหนึ่งก็คือขาดการควบคุมหรือกลุ่มที่จะมาเปรียบเทียบ ทำให้มีข้อสงสัยเกี่ยวกับความตรงในสิ่งที่วัด การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจทำได้เพียงการหาค่าเฉลี่ย การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ ภูมิภาค ฯลฯ หรือการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประชากรกลุ่มเดียวกันในช่วงเวลาที่ต่างกัน เช่นการเปลี่ยนค่านิยม

มารานส์ (Marans ,1975) ได้กล่าวถึงข้อดีของการวิจัยเชิงสำรวจนอกเหนือจากที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นดังนี้

-ไม่สามารถสังเกต วัด หรือวิเคราะห์จากสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยตรง ข้อมูลจากการสำรวจเป็นเพียงการวัดสิ่งที่บุคคลคิดหรือรู้สึก ในช่วงเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น ความคิดเห็นที่ได้มานี้ จึงไม่อาจสะท้อนความเชื่อในระยะยาวของเขาได้เสมอไป

- ข้อมูลที่ได้ขึ้นอยู่กับความจำของบุคคล ดังนั้นข้อมูลบางอย่างอาจไม่ตรงความเป็นจริง เพราะจำพลาดหรือเกิดการลืมขึ้น

- ข้อมูลจากการสำรวจจะไม่เกิดประโยชน์ หากผู้ตอบไม่มีความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น ถ้าถามผู้ที่ไม่ได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับนวัตกรรมในการออกแบบอาคาร ข้อมูลที่ได้มาก็ไม่เกิดประโยชน์

- ไม่แน่ใจว่าเจตคติที่ได้สามารถนำมาใช้ในการทำนายพฤติกรรมได้หรือไม่

- คำตอบที่ได้รับนั้น ผู้ตอบอาจตอบตามความเป็นจริงหรือตอบเพราะรู้สึกว่าคุณบังคับให้ต้องตอบตามนั้นคำตอบจึงอาจไม่ใช่ข้อมูลจริง

2. การสังเกต

การสังเกตข้อมูลทางสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การวัดการเคลื่อนไหวของบุคคลในสิ่งแวดล้อมเฉพาะแห่ง หรือวิธีการที่สังเกตดูว่าบุคคลใช้เวลา ในบริบททางสิ่งแวดล้อมต่างๆอย่างไร หรือสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม เช่น สังเกตและจัดบันทึกพฤติกรรมของคนๆหนึ่งในโรงพยาบาล เพื่อดูว่าเขามีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง ที่กล่าวมานี้เป็นการศึกษาโดยใช้ผู้สังเกตทำการสังเกตและจัดบันทึก ผู้วิจัยอาจใช้เครื่องมือช่วยในการสังเกต เช่น กล้องถ่ายรูป วีดิทัศน์ ฯลฯ การสังเกตมีปัญหาเช่นเดียวกับการสำรวจคือขาดการควบคุม จึงอาจทำให้ความตรงต่ำและมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

1.3.3 เทคนิคการวัด

การวิจัยเกือบทุกประเภท จะใช้เทคนิคการวัดต่างๆ เข้าช่วยในการเก็บข้อมูล เทคนิคการวัดนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. การรายงานด้วยตนเอง (Self-Report Measures) เป็นการที่บุคคลหรือกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม ความคิด เจตคติ และความรู้สึกของตนแก่ผู้วิจัย โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประมาณค่า หรือเทคนิคอื่นๆ เช่นการเขียนแผนที่ทางสมอง เป็นต้น

2. การวัดโดยไม่รายงานด้วยตนเอง (Non- Self-Report Measures) อาจทำได้ด้วยการสังเกตโดยตรง หรือใช้เครื่องมือช่วย เช่น ใช้กล้องถ่ายรูป วีดิทัศน์ หรือการทดสอบชีวเคมี (เช่น การตรวจปัสสาวะ ฯลฯ) หรือสังเกตจากสิ่งที่สึกหรอ หรือศึกษาจากเอกสาร

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

จงตอบคำถามต่อไปนี้ ว่าถูกหรือผิด

- 1) ความตรงภายใน เป็นการศึกษาเพื่อทดสอบทฤษฎี
- 2) ความตรงภายนอก เป็นความสามารถในการนำผลไปประยุกต์ใช้
- 3) การทดลองในห้องปฏิบัติการ จะทำให้เกิดความตรงตามโครงสร้างได้สูง
- 4) การจำลองทำให้ความตรงภายนอกต่ำ
- 5) การศึกษาภาคสนามเป็นการศึกษาที่มีการจัดกระทำตัวแปรอิสระในสภาพธรรมชาติ
- 6) การศึกษาถึงการทดลอง เป็นประเภทหนึ่งของการวิจัยเชิงทดลอง
- 7) การสำรวจเป็นการวิจัยเชิงบรรยาย
- 8) การสัมภาษณ์เป็นเทคนิคการวัดที่ไม่ได้มีการรายงานด้วยตนเอง

สรุป

1. มีผู้ให้ความหมายของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมไว้หลายท่าน บ้างก็ครอบคลุมเนื้อหาที่ศึกษา บ้างก็ไม่ครอบคลุม อาจให้ความหมายได้ว่าจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของกันและกันระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

คุณลักษณะของจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากจิตวิทยาสาขาอื่นๆ คือ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นหน่วยเดียวกัน ศึกษาอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม และอิทธิพลของพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงประยุกต์ ใช้วิธีการวิจัยหลากหลายรูปแบบ และมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ

2. นักจิตวิทยาในอดีต เช่น บรูโนสวิต และ เลอวิน ให้ความสำคัญกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์อยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง จนกระทั่งปี 1940 เป็นต้นมา นักจิตวิทยาเริ่มให้ความสนใจกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และแยกตัวออกมาเป็นอีกสาขาหนึ่ง ประมาณปี 1970 มีผู้นำที่สนใจด้านนี้ เช่น บาร์เกอร์ ซอมเมอร์ อิทเทลสัน และ โพรแซนสกี เป็นต้น

3. การศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม นักวิจัยคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

3.1 การประเมินความเหมาะสมของการวิจัย ที่สำคัญได้แก่ การประเมินความสามารถในการวัดสิ่งที่ต้องการวัด หรือศึกษาได้ นั่นคือความตรงซึ่งประกอบด้วย

- ความตรงภายใน หมายถึง ผลการวิจัย เกิดจากสาเหตุที่ต้องศึกษาจริง
- ความตรงตามโครงสร้าง หมายถึง ผลการวิจัยสามารถทดสอบทฤษฎีที่ต้องการได้
- ความตรงภายนอก หมายถึง ความสามารถในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับประชากรหรือสภาพการณ์อื่นๆ ได้
- ความเป็นจริงตามประสบการณ์ หมายถึง สภาพการณ์ที่ศึกษาควรเป็นสภาพตามธรรมชาติหรือกลุ่มตัวอย่างเคยมีประสบการณ์จริงมาก่อน

3.2 แบบแผนการวิจัย แยกได้ดังนี้

- วิจัยเชิงทดลอง เป็นการศึกษาสาเหตุและผลของพฤติกรรมโดยการสร้างสภาพการณ์ขึ้น ได้แก่การทดลองในห้องปฏิบัติการ การทดลองภาคสนาม และการจำลอง
- การหาความสัมพันธ์ เป็นการศึกษาในสภาพการณ์ธรรมชาติ โดยไม่มีการสร้างสภาพการณ์ขึ้นมา จึงยากแก่การระบุสาเหตุได้แต่ระบุความเกี่ยวเนื่องหรือ

ความสัมพันธ์กันของสิ่งที่ศึกษา ได้แก่ การศึกษาภาคสนามและการศึกษาที่ทดลอง (ซึ่งเป็นวิธีการที่อาจจะหาเหตุได้บ้าง)

- การวิจัยเชิงบรรยาย เป็นการบรรยายปฏิบัติการของบุคคล เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ในสภาพการณ์หนึ่งๆ โดยการตอบแบบสอบถามหรือสังเกต ได้แก่ การสำรวจและการสังเกต

3.3 เทคนิคการวัด เป็นเทคนิคที่นักวิจัยใช้ในการเก็บข้อมูล มี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือรายงานด้วยตนเอง เช่น การตอบแบบสอบถาม และการไม่ได้รายงานด้วยตนเอง เช่น การสังเกต

คำถามท้ายบท

จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 1) จิตวิทยาสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากจิตวิทยาสาขาอื่นๆ อย่างไร
- 2) จงอธิบายความหมายของความตรง ทั้ง 4 ประเภทมาให้เข้าใจ
- 3) การทดลองภาคสนามต่างจากการศึกษาภาคสนามอย่างไร
- 4) การจำลองต่างจากการศึกษาถึงการทดลองอย่างไร
- 5) การวิจัยเชิงบรรยายได้แก่อะไรบ้าง

เฉลย กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

1) ผิด	2) ถูก	3) ถูก	4) ผิด
5) ผิด	6) ผิด	7) ถูก	8) ถูก